

Питання земельного, екологічного й аграрного права

вищ. навч. закл. / За ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. – Х.: Право, 2006. – 382 с. **5.** Єгорова І. Екологічна конституція землі // Голос України. – 2008. – № 206. – С. 30. **6.** Земельний кодекс України: Офіц. вид. (зі змін. та доп. на 01.01.2004 р.). – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2004. – 168 с. **7.** Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави і права: Підручник для вищ. навч. закл. – К.: Кондор, 2006. – 475 с. **8.** Кодекс України про надра: Офіц. вид. (зі змін. та доп. на 01.01.2004 р.). – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2004. – 178 с. **9.** Конституція України: Наук.-практ. коментар / Ред. кол. В.Я. Тацій, Ю.П. Битяк, Ю.М. Грошевий та ін. – Х.: Право; К.: Вид. дім «Ін Юре», 2003. – 808 с. **10.** Кучук А. Поділ державної влади та правоохоронна діяльність // Підпр-во, госп-во і право. – 2009. – № 1. – С. 68-71. **11.** Лісовий кодекс України: Офіц. вид. (зі змін. та доп. на 01.01.2004 р.). – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2004. – 172 с. **12.** Мельник М.І., Хавронюк М.І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність: Навч. посіб. – К.: Атіка, 2002. – 576 с. **13.** Організація судових та правоохоронних органів: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. освіти / За ред. І.Є. Марочкина, Н.В. Сибільової, О.М. Толочка. – Х.: Право, 2000. – 272 с. **14.** Осауленко О.І. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. – К.: Істина, 2007. – 336 с. **15.** Офіційний вісник України. **16.** Повітряний кодекс України: Офіц. вид. (зі змін. та доп. на 01.01.2004 р.). – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2004. – 168 с. **17.** Про відходи: Закон України від 23.12.2004 р. / ЛІГА. Бізнес Інформ. **18.** Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 09.02.2006 р. // ЛІГА Бізнес Інформ. **19.** Про Червону книгу України: Закон України від 07.02.2002 р. // Голос України. – 2002. – № 48. – С. 4, 5. **20.** Теорія держави і права: Акад. курс / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Онищенко. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 688 с. **21.** Чопко Х.І. Екологічна функція держави // Університет. наук. зап.: Часоп. Хмельн. ун-ту управління та права. – Вип. 3/2008: Право – економіка – управління. – Хмельницький, 2008. – С. 212-215. **22.** Юзікова Н.С. Судові та правоохоронні органи України: Навч. посіб. – Вид. 4-те, перероб. і доп. – К.: Істина, 2006. – 320 с. **23.** Юридична енциклопедія: В 6-ти т. / Голова редкол. Ю.С. Шемшученко. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т.5: П-С. – 2003. – 736 с.

Надійшла до редакції 11.09.2009 р.

УДК 349.6:349.414

Г.В. Анісімова, канд. юрид. наук, доцент
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИРОДНИХ ПРАВ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ЗЕМЕЛЬ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ

На підставі положень Конституції України (ч. 2 ст. 13) кожен громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Забороняються зміни, які викликали б звужен-

ня змісту й обсягу існуючих прав і свобод особи (ч. 3 ст. 22).

Становлення й розвиток відносин права приватної власності на земельні ділянки не повинні обмежувати можливості людини і громадянина на вільне

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

використання земель як основоположного (базового) природного ресурсу й місця життєдіяльності, на задоволення духовних, естетичних, оздоровчих, рекреаційних потреб [5, с. 132]. Теоретичне уявлення про невідчужувані природні права наклало свій відбиток на конструкцію прав людини щодо використання, експлуатації природних ресурсів, їх охорони від знищення, пошкодження, псування, заподіяння шкоди природі будь-яким іншим способом [6, с. 189]. Екологічні права поряд з іншими можна віднести до природних, невідчужуваних, які виступають вищою соціальною цінністю, існують невід'ємно від особистості, від життєдіяльності людини і які незалежно від свого правового закріплення є безпосередньо діючими, знаходяться під захистом держави.

Є.М. Трубецької справедливо підкреслював, що не існує вічного, незмінного кодексу природного права: конкретні його вимоги змінюються згідно з умовами часу й місця. У той можливий максимум свободи, якого воно вимагає для кожної даної країни й епохи, не є величиною постійною, для всіх однаковою [17, с. 75]. Історія прав людини взагалі становить собою прогресуюче розширення правового визначення того чи іншого кола суспільних відносин, збагачення

й поширення принципу правової рівності на численних членів суспільства [6, с. 189].

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній: (а) уперше проведено комплексне дослідження правових категорій і проблем, спрямованих на з'ясування змісту використання земель загального користування; (б) вирізняються ознаки права загального землекористування й використання таких земель; (в) визначається вплив публічних і приватних інтересів на правове регулювання використання цих земель; (г) обґрунтовується доцільність зміни законодавчих підходів до права землекористування; (д) робиться спроба проаналізувати специфіку й особливості прояву природного права в оновленні екологічного законодавства з урахуванням накопиченого світового досвіду й існуючих міжнародних стандартів.

Нагальна проблема сьогодення – теоретичне й практичне вивчення процесу землекористування для розроблення загальних підходів до з'ясування надійної форми збалансованої нормативно-правової регламентації відносин у досліджуваній сфері, а також сформулювання теоретичних положень для подальшого опрацювання й обґрунтування відповідних рекомендацій, спрямованих на розвиток

теорії екологічного й земельного права, вдосконалення екологічного законодавства і практики його застосування.

Мета даної публікації – аргументувати потребу вдосконалення чинного законодавства шляхом внесення змін і доповнень до ЗК України з урахуванням положень природно-правової доктрини щодо прав людини.

Теоретичним підґрунтям статті послужили результати наукових доробок представників теорії права, земельного, екологічного, цивільного права та інших його галузей. Використано праці таких науковців, як: Г.О. Аксеньюк, В.І. Андрейцев, А.П. Гетьман, Ю.Г. Жариков, І.О. Іконицька, І.О. Костяшкін, П.М. Рабінович, О.М. Турубінер, М.О. Сиродосєв, М.В. Шульга та ін. [Див.: 1; 2; 5-6; 9; 14; 11; 15; 18; 16; 19-20].

Поняття «природокористування» ввійшло в науковий обіг наприкінці 60-х років ХХ ст., коли поширився інтерес до проблем взаємовідносин природи й суспільства. О.М. Турубінер розглядав, наприклад, право землекористування як систему норм, що регулюють порядок безпосередньої експлуатації землі відповідно до того цільового призначення, для якого вона існує [18, с. 210]. Інтерпретація цього поняття, запропонована іншими

правознавцями того часу, відрізнялась головним чином доповненнями предмета права землекористування відносинами, пов'язаними з наданням і вилученням прав на землю, охороною прав землекористувачів тощо [Див.: 9, с. 28; 16, с. 14].

Дослідження 50–70-х років, присвячені праву природокористування, у той же час об'єднувало розуміння природокористування як явища головним чином і насамперед економічного. Принципово іншим у цьому зв'язку в науці стало його визначення, сформульоване М.І. Красновим, як сукупність (система) правових норм, що встановлюють права й обов'язки, які окреслюють правила поведінки підприємств, організацій, установ і громадян при безпосередньому їх впливі на навколишнє природне середовище незалежно від того, є вони чи не є спеціально оформленими суб'єктами права природокористування стосовно того об'єкта природи, на який впливає їх поведінка (діяльність) [14, с. 16].

Численність підходів до вивчення природокористування пояснюють його багатогранність. Найважливіші з них – це природно-правовий, історичний, економічний, соціальний та екологічний підходи. Усі вони зумовлюються складним характером відносин, що виникають при реалі-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

зації природних земельних прав, тісним взаємозв'язком процесом розвитку суспільства, становленням механізму їх захисту й гарантованості, специфікою землі як безпосередньо природного об'єкта. Важливо враховувати при цьому соціально-економічний і політичний рівні суспільства, ступінь екологічної правосвідомості його членів. Природно-юридичний підхід дозволяє порівняти цінність земельного й екологічного галузей права відповідно до того, наскільки повно їх норми або інститути відбивають права й інтереси людини і громадянина й охороняють їх спеціальними юридичними засобами. Природне право – не тільки найближча соціальна основа права загального землекористування як юридичного явища, а й чинник, що здатен через механізм правосвідомості впливати на юридичне регулювання земельних суспільних відносин, запроваджуватися в правотворчість і процес застосування права в юридичну практику.

В еколого-правовій доктрині право природокористування за поширеністю і ступенем регламентації підстав свого виникнення поділяється на загальне і спеціальне. Засади першого закріплені в ст. 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від

25.06.1991 р., № 1264-XII [4; 1991. – № 41. – Ст. 546], де воно тлумачиться як загальнодоступне, притаманне всім фізичним особам, визначається його мета, спрямована на задоволення життєво необхідних потреб. Водночас воно може бути обмеженим відповідно до підстав, передбачених законодавством, тобто поряд із законодавчим забезпеченням цього права встановлюються й межі його реалізації. Деякі поресурсові нормативно-правові акти закріплюють право загального користування: ст. 47 ВК України [4; 1995. – № 24. – Ст. 189], ст. 66 ЛК України [4; 1994. – № 17. – Ст. 99], Закони України «Про тваринний світ» (ст. 16) [4; 1993. – № 18. – Ст. 191], «Про рослинний світ» (ст. 9) [4; 1999. – № 22-23. – Ст. 198]), але більшість із них не працюють із цією правовою категорією.

Принципові моменти, що стосуються природних прав, права приватної власності на землю та інших інститутів земельного права, покладені в основу загального землекористування. На думку П.М. Рабіновича, права людини як загальносоціальне явище – це належні їй можливості, які необхідні для задоволення потреб її існування і які об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку суспільства й мають бути загальни-

ми й рівними для всіх його індивідів [15, с. 31]. Пояснюючи причини відродження природного права, П.І. Новгородцев відзначив зв'язок природно-правової доктрини із творенням нових правових форм і вказав на ту постійну потребу, що й колись незмінно призводила до природно-правових побудов: «Це потреба свідомо йти назустріч майбутньому і здійснювати в ньому, ще не визначеному й перебуваючому в нашій владі, власні ідеальні прагнення й надії. Особливо яскраво позначається ця потреба в епохи криз і переломів, коли старі форми життя явно виявляють свою старість, коли суспільством опановує нетерпляча спрага нових порядків... Життя постійно йде вперед і вимагає для себе нових визначень. Звідси постійне невдоволення існуючим, що ще не встигло змінитися правом; звідси й вимоги кращого, ідеального, природного права» [12, с. 250].

Право ж загального землекористування як природне право формує ті умови й засоби життєдіяльності людей, що об'єктивно необхідні для забезпечення нормального функціонування як конкретної особи, так і суспільства в цілому. При його реалізації варто враховувати інтереси особисті приватні й публічні, а також, так би мовити, можливості навколишнього при-

родного середовища й задовольняти їх. У багатьох випадках переважно обмежені можливості природних об'єктів, їх якісні й кількісні характеристики є підґрунтям для встановлення низки обмежень (екологічних імперативних приписів) щодо права загального землекористування. Офіційного тлумачення поняття «право загального землекористування» в чинному законодавстві не існує, бо останнє не в змозі передбачити всього різноманіття й особливостей суспільних відносин у доступному використанні природних ресурсів.

Стан природних ресурсів регулюється законами природи, якими він управляється і які обов'язкові для кожного. На підставі природних законів ученими виводяться природні права й засновані на них ідеї. Жодна норма права не повинна існувати, якщо вона не відповідає цим головним ідеям. Держава – додатковий інструмент, створений лише для того, щоб захищати основні природні права людини. Для здійснення всіх природних законів потрібно, щоб право мало примусову силу, оскільки кожна людини повинна мати можливість захистити себе у випадку їх порушення. Саме тому люди змушені зафіксувати свої права на папері і створювати державу для забезпечення

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

дотримання своїх прав з боку інших осіб [8].

У земельно-правовій науці загальноновизнано, що право загального землекористування розглядається як комплексний міжгалузевий інститут, який ґрунтується на *природно-правовій доктрині*. Він регулює права й обов'язки людини, межі й порядок вільного, без закріплення за конкретними суб'єктами й отримання дозволів, безоплатного, рівноправного користування землями як необхідної умови, джерела, засобу й місця забезпечення життєдіяльності індивіда для задоволення пізнавальних, естетичних, освітніх, наукових, рекреаційних, оздоровчих, туристичних, комунікативних та інших потреб, а також гарантує можливість вимагати від держави й усіх юридичних і фізичних осіб виконання обов'язків у сфері цільового використання, відтворення й охорони земель, щодо яких реалізується відповідне право [11, с. 3].

Зауважимо, що немає сенсу ототожнювати такі правові категорії, як «право загального користування природними ресурсами», різновидом якого є «право загального землекористування», із «землями загального користування». Доцільно звернути увагу, що ми навмисно застосовуємо термін «землі» при характеристиці права загального зем-

лекористування, а також щодо реалізації інших природних екологічних прав. Адже в цих випадках ідеться про використання об'єкта без його закріплення за конкретними особами, але в передбачених законом межах. До того ж поняття «земельна ділянка» відповідно до дефініції, що наводиться у ст. 79 ЗК вимагає встановлення меж, певного місця розташування й закріплення прав щодо неї. Земельна ділянка становить собою індивідуально-визначений об'єкт з відповідними ознаками та якостями. Її межі окреслюють територіальну й просторову сферу здійснення прав і виконання обов'язків її власника, інших осіб, які використовують земельні ділянки на законних підставах. Установлення цих меж – один з правових заходів індивідуалізації земельної ділянки як об'єкта права власності та інших прав на неї.

Поряд із цим земельна ділянка одночасно виступає нерухомим майном, об'єктом і цивільних прав, тобто річчю в цивільно-правовому розумінні. Якщо вона – речовинна частина об'єкта земельних відносин, то права на цю ділянку визначають межі й можливості її використання й охорони. Що ж стосується загального природокористування, то об'єктом цих відносин служать тільки природні ресурси як окремі корисні властивості,

але не природні об'єкти в цілому як осередок цих якостей і речових прав. Крім того, для загального природокористування можуть бути закриті окремі частини природних об'єктів. Із цих позицій право загального природокористування не може бути віднесене до речових прав.

Зміст прав на земельну ділянку може бути найрізноманітнішим і визначатися залежно від їх суб'єкта й об'єкта (право на земельну ділянку в місті, селі, на особливо охоронюваних територіях тощо) [7]. Наприклад, у ст. 262 ЦК РФ існує положення щодо земельних ділянок загального користування й доступу до них. Громадяни вправі вільно, без будь-яких дозволів перебувати на не закритих для загального доступу земельних ділянках, що перебувають у державній або муніципальній власності, й користуватися наявними на них природними об'єктами в межах, дозволеними законом та іншими правовими актами, а також їх власниками. Якщо земельна ділянка не огорожена або її власник іншим способом чітко не позначив, що вхід на неї без його дозволу не допускається, кожна особа може пройти через ділянку за умови, що це не принесе збитку або занепокоєння власникові.

Зовсім іншу точку зору висловлює І.О.Костяшкін, який під

об'єктами права загального землекористування розуміє: (а) земельні ділянки, що використовуються за внутрішнім волевиявленням особи на підставі законодавчих норм для задоволення естетичних, рекреаційних, оздоровчих та інших духовних і матеріальних потреб; (б) шляхи сполучення з дотриманням норм, правил, стандартів, які утворюють правовий режим відповідних категорій земель, в порядку реалізації права загального землекористування: без закріплення земельної ділянки, одержання спеціального дозволу, як правило, безоплатно. Однією з важливих ознак об'єктів права загального землекористування є санкціонована державою й закріплена правом можливість їх загальнодоступного використання [11, с. 9]. Громадяни здійснювали свої життєво необхідні права незалежно від того, чи закріплені вони на законодавчому рівні. Природні права існували задовго до виникнення держави, але вони не зникнуть і з її появою, оскільки деякі з них залишилися незмінними, але з'явилися й інші. Ці права можна розглядати як сукупний результат внутрішнього самовизначення особи стосовно зовнішніх умов [10, с. 22-24].

Водночас правник виділяє 2 групи об'єктів права загального землекористування: (а) зе-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

мельні ділянки, цільове призначення яких полягає в задоволенні життєвих потреб людини, що реалізуються шляхом здійснення права загального землекористування. Використання таких земель у порядку спеціального землекористування хоча й може мати місце, однак воно не є визначальним (землі загального користування); (б) земельні ділянки, які мають змішаний (подвійний) правовий режим використання й охорони. Це ділянки в межах земель водного й природо-заповідного фонду, лісогосподарського, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного та іншого природоохоронного призначення, які поряд із закріпленням їх за встановленими законом суб'єктами характеризується можливим використанням їх на праві загального землекористування. Останнє здійснюється з урахуванням цільового призначення цих земель і встановлених на законодавчому рівні можливих обмежень і заборон (заповідні території, зони санітарної охорони водних об'єктів, спальна й господарсько-службова зони рекреаційно-оздоровчих об'єктів, земельні ділянки для дачного будівництва тощо) [11, с. 3-4].

Безумовно, ця позиція вченого містить у собі внутрішні протиріччя. І.О. Костяшкін застосує тільки позитивістський

підхід, коли називає об'єкти загального землекористування, хоча ним і зверталась увага на доробки представників природно-правової доктрини [11, с. 6]. Адже визнано, що для загальнодоступного користування природними об'єктами не обов'язкова (а то й зовсім не потрібна) санкціонована державою й закріплена правом можливість.

Одна з найбільш складних проблем сучасної правової політики – це пошуки балансу приватних і публічних інтересів, які в перехідній економіці раз у раз вступають у конфлікт між собою. Особливо це виявляється в недостатній визначеності різноманітних правових режимів земель, серед яких, мабуть, найскладнішим для розуміння й застосування є статус земель загального користування. Категорію «землі загального користування населених пунктів» закріплено в ч. 3 ст. 83 ЗК, де уточнюється, що до їх складу належать майдани, вулиці, проїзди, шляхи, набережні, пляжі, парки, сквери, бульвари, кладовища, місця знешкодження й утилізації відходів тощо. Іншими словами, при окресленні кола таких земель надається лише перелік об'єктів загального користування. Причому ЗК не розкриває, що розуміється під терміном «тощо», тобто перелік об'єктів, розташованих на цих землях залишаєть-

ся необмеженим. Зазначений у коментованій статті об'єкт – земля загального користування – є збірним. У ст. 19 ЗК, де перелічуються категорії земель за основним цільовим призначенням, не названо земель, що перебувають у загальному користуванні. Як вбачається, вони можуть належати до земель різного цільового призначення (категорії), оскільки в законодавчому порядку не закріплено заборони використання конкретної земельної ділянки.

Необхідно звернути увагу на конструкцію цієї статті. Законодавець використовує дужки, які відокремлюють уточнюючі й пояснюючі члени речення, що й не дозволяє повною мірою розкрити зміст складу земель загального користування, точніше, він надає лише можливість з'ясувати перелік об'єктів, розташованих на землях загального користування населених пунктів. Ідеться про правові категорії, які не утворюють самостійного природного об'єкта, а тому в еколого-правовій доктрині не розглядаються як самостійні об'єкти правового регламентування. Це, безумовно, викликає низку труднощів для встановлення правового режиму регулювання відповідних об'єктів.

У ЗК не розмежовуються такі самостійні правові категорії, як «землі загального ко-

ристування» і «території загального користування». До складу останніх відповідно до п. 1 ч.1 ст. 13 Закону України «Про благоустрій населених пунктів» від 6 вересня 2005 р., № 2807-IV входять: (а) парки (гідропарки, лугопарки, лісопарки, парки культури й відпочинку, парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва, спортивні, дитячі, історичні, національні, меморіальні та ін.), рекреаційні зони, сади, сквери й майданчики; (б) пам'ятки культурної й історичної спадщини; (в) майдани, площі, бульвари, проспекти; (г) вулиці, дороги, провулки, узвози, проїзди, пішохідні й велосипедні доріжки; (ґ) пляжі; (д) кладовища; (е) інші території загального користування [4; 2005. – № 49. – Ст. 517]. З усіма цими територіями доцільно пов'язувати можливість для необмеженого кола осіб безперешкодно ними користуватися. Термін «територія» застосовується частіше до визначення системи адміністративно-територіального устрою України, яку складають такі адміністративно-територіальні утворення (за ЗК України – «утворення», за Конституцією – «одиноці»): АРК, області, райони, міста, райони в містах, селища й села (ч. 1 ст. 133), причому під термінами «район» і «район у місті» треба розуміти різні за своїм значенням адміністративно-те-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

риторіальні утворення (Рішення Конституційного Суду № 11-рп/2001 від 13.07.2001 р.) [13; 2001. – № 29. – Ст. 1327].

Як бачимо, правовий режим земель загального користування пов'язано з межею адміністративно-територіального утворення (ст. 173 ЗК), яка визначається як умовна замкнена лінія на поверхні землі, що відокремлює територію району, села, селища, міста, району в місті від інших територій. Згідно зі ст. 176 ЗК межі адміністративно-територіальних утворень посвідчуються державним актом України, форма й порядок видачі якого встановлюються Верховною Радою. Проте ще й на сьогодні вони законодавчо не закріплені. Досі ще триває процес розмежування земель державної й комунальної власності, що також ускладнює правовий режим користування землями загального призначення в межах населених пунктів.

Закон України «Про благоустрій населених пунктів» містить перелік об'єктів загального користування, яким оперує законодавець для трактування терміна «територія». Інакше кажучи, визначення території залежить від того, які об'єкти загального користування на ній розташовані. Територія розглядається як сукупність земельних ділянок, що використовуються для розміщення об'єктів загального ко-

ристування: парків, скверів, бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, шляхів, площ, майданів, набережних, прибудинкових територій, пляжів, кладовищ, об'єктів рекреаційних, оздоровчих, навчальних, спортивних, історико-культурних, промисловості, комунально-складських та інших у межах населеного пункту. А відповідно до п. 2.1. ДБН 360-92** «Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень», затвердженого наказом Держкоммістобуду від 17 квітня 1992 р., № 44 територія міста за функціональним призначенням і характером її експлуатації поділяється на сельбищну, виробничу, в тому числі зовнішнього транспорту, і ландшафтно-рекреаційну, до складу якої можуть входити й місця загального користування.

З урахуванням таких правових категорій, як особливостей «землі» й «земельної ділянки», є сенс для визначення поняття «землі загального користування» замість слова «землі» вживати «земельні ділянки». Доцільно було б внести зміни до п. (а) ч. 3 ст. 83 ЗК і зазначити: «земельні ділянки загального користування, зайняті майданами, вулицями, проїздами, шляхами, набережними, пляжами, парками, скверами, бульварами, кладовищами тощо». При цьому ми

наполягаємо на необхідності виключити з переліку територію знешкодження й утилізації відходів. На це вже неодноразово зверталась увага фахівців і обґрунтовувалася необхідність вилучення з нього кладовищ [2, с. 139, 432].

Названі об'єкти можуть бути розміщені на землях різних категорій, що ускладнює їх правовий режим, при встановленні якого використання відповідних категорій земель допускається (або мається на увазі можливість загального користування ними) або не допускається. Категоріювання земель доповнюється (або уточнюється) територіальним плануванням, територіальним або іншим зонуванням.

Експлуатація природних об'єктів на земельних ділянках, відкритих для загального користування в межах населених пунктів, здійснюється, як правило, у 2-х формах: (а) у результаті такого використання не порушується зв'язок природного об'єкта із самою ділянкою, а останній не втрачає своїх природних властивостей; (б) у результаті такого використання цей зв'язок порушується. У цілому ж при реалізації права загального землекористування, а також при експлуатації земель загального користування треба враховувати публічні й приватні екологічні

інтереси, які є різноспрямованими, а в деяких випадках і конфліктними. Як влучно зауважувала М.І. Васильєва, саме в екологічних правовідносинах людина як центральний їх суб'єкт, концентрує в собі весь потенціал і результат взаємодії базових (єдиних, іноді суперечливих) потреб – розвиток і збереження навколишнього природного середовища як єдино можливої сфери життя. Це завдання розв'язати тільки правовими заходами неможливо [3, с. 57-59].

Поєднання екологічних інтересів визначається їх спрямованістю на створення безпечних природних умов для здоров'я людини й розвитку суспільства, дотримання належної якості навколишнього природного середовища, на безперешкодний, вільний, безоплатний доступ до природних ресурсів як основи життя й діяльності громадян як сьогодні так і в майбутньому.

Тому поряд із законодавчим закріпленням такої правової категорії як «землі загального користування», елементів концепції природного права в еколого-правовій доктрині, які суттєво впливають на правовий режим цих земель, та проголошенням права загального землекористування зараз найголовнішим завданням має бути створення дійової системи їх захисту й реалізації, без чого земельні права

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

залишатимуться тільки декларативними. Право загального природокористування є одним із провідних правових способів реалізації природних екологічних прав.

Список літератури: 1. *Аксененок Г.А.* Земельные правоотношения в СССР. – М.: Госюриздат, 1958. – 424 с. 2. *Андрейцев В.І.* Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії. –2-ге вид., випр. – К.: Знання, 2007. – 445 с. 3. *Васильева М.И.* О методах, средствах и способах правового регулирования экологических отношений // Экологическое право: Спец. вып. – 2009. – № 2/3. – С. 56–67. 4. Відомості Верховної Ради України. 5. *Гетьман А.П.* Законодавчі аспекти зародження екологічних прав людини // Вісн. Акад. прав. наук. – 2000. – № 1(20). – С. 129–137. 6. *Гетьман А.П.* Становлення та розвиток інституту екологічних прав людини у законодавстві України // Правова система України: історія, стан та перспективи: У 5-ти т. – Х.: Право, 2008. – Т.4: Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права / За ред. *Ю.С. Шемшученка.* – 480 с. 7. *Дегтев А.В.* Земля – объект земельных и гражданских правоотношений // Право и экономика. – 2005. – № 8. [Електрон. ресурс] режим доступу: www.jusinf.ru. 8. *Евтушенко В.И., Кравцова Е.А.* Экологическое право в системе естественных прав человека // История гос-ва и права. – 2008. – № 15. [Електрон. ресурс] режим доступу: www.jugn.ru. 9. *Жариков Ю.Г.* Теоретические проблемы права сельскохозяйственного землепользования в СССР: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06. – М., 1975. – 48 с. 10. *Костин Ю.В.* Идеи естественного права в истории государственно-правовой мысли дореволюционной России конца XIX – начала XX века // История гос-ва и права. – 2007. – № 7. – С. 22–24. 11. *Костяшкін І.О.* Право загального землекористування громадян: Автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. – К., 2005. – 19 с. 12. *Новгородцев П.И.* Сочинения / Сост. вступ. стат. и прим. М.А. Колерова, Н.С. Плотникова. – М.: Раритет, 1995. – 448 с. 13. Офіційний вісник України. 14. Право природопользования в СССР / Отв. ред. *Иконницкая И.А.* – М.: Наука, 1990. – 196 с. 15. *Рабінович П.М.* Природне право: діалектика приватного й публічного // Юрид. вісн. України. – 2004. – № 12 (456). – С. 30–32. 16. *Сыродоев Н.А.* Землепользование социалистических организаций и граждан. – М.: Юрид. лит., 1975. – 254 с. 17. *Трубецкой Е.Н.* Энциклопедия права. – М.: Т-во скоропеч. А.А. Левенсон, 1908. – 128 с. 18. *Турубинер А.М.* Право государственной собственности на землю в Советском Союзе. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1958. – 331 с. 19. *Шульга М.В.* Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях. – Харьков: Консум, 1998. – 224 с. 20. *Шульга М.В.* Актуальные проблемы правового регулирования земельных отношений в современных условиях: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06. – Харьков, 1998. – 394 с.

Надійшла до редакції 10.10.2009 р.